

Zofia Rudnicka¹

Studenckie Koło Naukowe Sympatyków Zwierząt,
Uniwersytet w Siedlcach

dr n. rol. inż. Elżbieta Horoszewicz²

Uniwersytet w Siedlcach

OD SZCZENIAKA DO PSA PRZEWODNIKA

FROM PUPPY TO GUIDE DOG

Streszczenie

Praca poświęcona jest psom przewodnikom – ich selekcji, szkoleniu oraz roli, jaką pełnią w życiu osób niewidomych i słabowidzących. Omawia kluczowe cechy, jakie powinien posiadać pies przewodnik, uwzględniając zarówno predyspozycje behawioralne, jak i fizyczne. Szczególną uwagę poświęcono rasom najczęściej wybieranym do tej roli, jakimi są labradory i golden retrievery oraz ich cechom charakterystycznym. Przedstawiono etapy selekcji szczeniąt, w tym testy predyspozycji pomagające określić potencjał psa już we wczesnym wieku. W pracy zawarto także opis umiejętności, jakie pies przewodnik powinien nabyć, by bezpiecznie i skutecznie wspierać osobę z niepełnosprawnością wzrokową – od omijania przeszkód po sygnalizowanie zmian w otoczeniu. Poruszono również aspekty prawne dotyczące obecności psa przewodnika w przestrzeni publicznej, jak i zagadnienia *savoir-vivre'u* – czyli zasad odpowiedniego zachowania wobec zwierząt

¹ studentka, e-mail: zr89184@stud.uws.edu.pl

² <https://orcid.org/0000-0001-8877-6185>, e-mail: elzbietahoroszewicz@gmail.com
Rudnicka, Z., Horoszewicz, E. (2025). *Od szczeniaka do psa przewodnika*. W: E. Rutkowska, D. Wysokińska (red.), *Dyscypliny komplementarne fizjoterapii – edycja druga* (s. 347-364). Biała Podlaska: Akademia Bialska im. Jana Pawła II. https://doi.org/10.29316/9788368103250_21

asystujących. Omówiono proces doboru psa do konkretnego opiekuna. Celem pracy jest zwiększenie świadomości społecznej na temat pracy psów przewodników, podkreślenie znaczenia odpowiedniego przygotowania i selekcji psów dla zapewnienia bezpieczeństwa, samodzielności i komfortu ich przyszłych opiekunów.

Słowa kluczowe: pies przewodnik, osoba z niepełnosprawnością wzrokową, samodzielność osób z niepełnosprawnością wzrokową, szkolenie psów

Abstract

This work concerns guide dogs – their selection, training, and the role they play in the lives of blind and visually impaired people. It discusses the key characteristics that a guide dog should have, considering both behavioral and physical predispositions. Particular attention is paid to the breeds most commonly chosen for this role, namely Labradors and Golden Retrievers, and their characteristic features. The stages of puppy selection are presented, including aptitude tests to help determine a dog's potential at an early age. The paper also describes the skills a guide dog should acquire to safely and effectively support a person with visual impairment, from avoiding obstacles to signaling changes in the environment. Legal aspects concerning the presence of guide dogs in public spaces are also discussed, as well as issues of *savoir-vivre* – i.e., the rules of appropriate behavior towards assistance animals. The process of selecting a dog for a specific caregiver is discussed. The aim of the work is to raise public awareness about the work of guide dogs and to emphasize the importance of proper training and selection of dogs to ensure the safety, independence, and comfort of their future owners.

Keywords: guide dog, visually impaired person, independence of visually impaired people, dog training

Wstęp

Według danych statystycznych GUS (2014), w Polsce żyje około 2,5 miliona osób z dysfunkcjami wzroku, z czego blisko 50 tysięcy deklaruje całkowitą utratę widzenia. Codzienną pomocą dla tych osób mogą być psy przewodniki – zwierzęta specjalne wyszkolone, aby

wpierać osobę niewidomą lub niedowidzącą w samodzielnym i bezpiecznym poruszaniu się. Oprócz nich wyróżnia się także inne typy psów asystujących: psy asystujące osobom z niepełnosprawnością ruchową, psy sygnalizujące osobom głuchym lub niedosłyszącym oraz psy sygnalizujące atak choroby, np. chorób serca (Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 01.04.2010 r. w sprawie wydawania certyfikatów potwierdzających status psa asystującego).

Pies przewodnik jest łatwo rozpoznawalny dzięki specjalnemu wyposażeniu – szorkom z pałąkiem oraz napisem „pies asystujący” (Mirosław, 2020; Jagura, 2023). Nosi on również obrozę i smycz, które stanowią ważne narzędzia komunikacji. Szorki umożliwiają osobie niewidomej wyczuwanie ruchów i pozycji psa, co pozwala na precyzyjną nawigację. Smycz natomiast pełni funkcję pomocniczą, wspierając kontrolę nad psem np. podczas wsiadania do pojazdów lub w sytuacjach wymagających korekty zachowania. Porusza się zawsze z lewej strony swojego opiekuna, zachowując dystans około pół metra (Fundacja Vis Maior, 2014).

Celem niniejszej pracy było przybliżenie roli psów przewodników w życiu osób z niepełnosprawnością wzrokową, zasad selekcji oraz ich szkolenia. W obliczu rosnącej świadomości społecznej na temat potrzeb osób z niepełnosprawnością, zagadnienie to pozostaje nie tylko aktualne, ale i niezwykle istotne.

Historia i współczesna rola psów przewodników

Relacja człowieka z psem przewodnikiem ma swoje korzenie już w czasach starożytnych. Dowodem na to są odkrycia archeologiczne z Pompejów, gdzie na jednej ze ścian budynku, zasypanego popiołem podczas erupcji Wezuwiusza w 79 roku n.e., odnaleziono malowidło przedstawiające niewidomego prowadzonego przez małego psa (Garbat, 2013). To symboliczne przedstawienie pokazuje, jak dawna i głęboka może być relacja człowieka z psem w roli przewodnika.

Kilkanaście wieków później, w 1916 roku, w niemieckim Oldenburgu powstał pierwszy program szkolenia psów przewodników,

skierowany do weteranów I wojny światowej (Ostermeier, 2010; Garbat, 2013). Już wtedy kładziono nacisk na odpowiednie dopasowanie psa do jego opiekuna, uwzględniając kompatybilność ich charakterów (Bagnowska, 2019). Program ten stał się fundamentem dla dalszego rozwoju szkolenia psów przewodników na świecie.

Współczesne badania jednoznacznie wskazują na liczne korzyści, jakie niesie posiadanie psa przewodnika dla osób z niepełnosprawnością wzrokową. Wskazuje się na wzrost poczucia bezpieczeństwa, pewności siebie, niezależności oraz poprawę jakości życia (Edwards, 2002; Rodriguez, Greer, Yacilla, Beck, O'Haire, 2020; Audrestch i in., 2015; Rickly, Halpern, Hansen, Welsman, 2021). Ponadto, osoby korzystające z pomocy psa przewodnika zauważają szybsze i sprawniejsze poruszanie się, zwłaszcza w nowych, nieznanych miejscach (Lloyd, La Grow, Stafford, Budge, 2008a; Fundacja Vis Maior, 2014; Glenk, Příbylová, Stetina, Demirel, Weissenbacher, 2019; Dusza, Gurak, Malicka, Wawrzos, Ziębakowski, 2023). Z badań wynika również, że osoby z dysfunkcją wzroku preferują podróżowanie z psem przewodnikiem, co zwiększa ich komfort i poczucie bezpieczeństwa (Rickly, Halpern, Hansen, Welsman, 2022). Pies przewodnik wspiera także nawiązywanie kontaktów społecznych, pomagając swojemu opiekunowi w integracji z otoczeniem i ułatwiając budowanie relacji (Miner, 2001; Whitmarsh, 2009; Deverell, Bradley, Foote, Bowden, Meyer, 2019).

Selekcja potencjalnych psów przewodników

Etap selekcji szceniaków ma kluczowe znaczenie dla całego procesu szkolenia psów przewodników. Taki pies musi zagwarantować bezpieczeństwo swojemu opiekunowi, dlatego wybór kandydatów jest bardzo dokładny i opiera się na wielu ściśle określonych kryteriach (Feng, Bullis, Kret, Famula, Byosiere, 2024). Proces ten można podzielić na kilka głównych etapów: wybór odpowiedniej rasy i hodowli, ocena szceniąt, faza socjalizacji, szkolenie podstawowe i specjalistyczne, a także ostateczne przekazanie psa osobie niewidomej lub niedowidzącej (Fundacja Vis Maior, 2014).

Najczęściej wybieranymi rasami do roli psa przewodnika są psy z grupy retrieverów, głównie ze względu na ich zrównoważony temperament oraz optymalną wielkość (Fundacja Vis Maior, 2014). Preferowanymi parametrami są wzrost około 55-60 cm (Lloyd, Budge, La Grow, Stafford, 2016), co pozwala na wygodne prowadzenie psa w szorkach i waga ok. 25-40 kg (Fundacja Vis Maior, 2014). Psy wyższe i cięższe statystycznie żyją krócej, co wiąże się z wyższymi kosztami oraz większym wysiłkiem związanym z ich szkoleniem, które może kosztować od 30 do 80 tysięcy złotych (Gorczyca-Antosz, 2023, Zooplus Magazyn, 2024). Skutkuje to również wcześniejszym przejściem psa na emeryturę, co oznacza konieczność częstszego ponoszenia tak dużych kosztów. Uwzględniając czynniki związane z warunkami fizycznymi oraz psychicznymi najczęściej wybieraną rasą jest labrador retriever, a następnie golden retriever. Wśród ras spoza grupy retrieverów można wymienić pudle królewskie, coraz rzadziej spotykane owczarki niemieckie oraz border collie (Fundacja Vis Maior, 2014; Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, 2022a).

Wybierając hodowlę, warto zwrócić uwagę na rodziców potencjalnego psa przewodnika. Szczególnie ważne jest sprawdzenie reakcji na nagłe, głośnie dźwięki, takie jak strzał z broni, dźwięki burzy, fejerwerków. Jeśli zwierzę wykazuje reakcje lękowe, istnieje duże prawdopodobieństwo, że cecha ta zostanie przekazana potomstwu i będzie trudna do wyeliminowania nawet przy odpowiednio przeprowadzonym szkoleniu. Niestety, nie można tego zjawiska ocenić u szczeniąt, ponieważ ujawnia się dopiero u kilkuletnich osobników (Fundacja Vis Maior, 2014). Kolejnym istotnym aspektem jest ocena stanu zdrowia psa. Obejmuje ona wykonanie zdjęć RTG oraz innych badań zgodnych z obowiązującymi standardami dla danej rasy (Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, 2022a). Pojawienie się choćby najmniejszej wady dyskwalifikuje psa jako potencjalnego rodzica przyszłego psa asystującego. Warto również zaznaczyć, że psy przewodniki są zawsze poddawane sterylizacji, co uniemożliwia rozmnażanie tych, które okazały się wyjątkowo dobrze sprawdzać w swojej roli (Fundacja Vis Maior, 2014).

Ocena szczeniąt to szeroki temat obejmujący zarówno testy zdrowotne, jak i behawioralne. Wśród najczęstszych problemów zdrowotnych znajdują się wady układu kostnego, takie jak dysplazja stawu biodrowego oraz łokciowego (Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, 2022a). Każdy pies z choćby delikatną wadą jest wykluczany ze szkolenia (Mirośław, 2020). Dyskwalifikuje się także psy z innymi dolegliwościami, wśród których do najczęstszych należą różnego rodzaju alergię skórne i pokarmowe oraz choroby oczu (Fundacja Vis Maior, 2014). Dla każdej z najczęściej wybieranych ras opracowany został szczegółowy standard, według którego wykonywane są testy zdrowotne (Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, 2022a). Pod kątem cech charakteru, psy przewodniki powinny być zrównoważone, towarzyskie, odważne, chętne do współpracy i łatwe do wyszkolenia (Lloyd i in., 2016; Fundacja Vis Maior, 2014). Ze szkolenia eliminowane są osobniki agresywne, lękliwe, niepewne lub mające trudności z poruszaniem się w głośnym, zatłoczonym środowisku miejskim (Mizukoshi, Kondo, Nakamura, 2008; Feng i in., 2024; Dollion i in., 2019). Predyspozycje psa do pełnienia roli przewodnika ocenia się za pomocą jednorazowych testów charakteru, takich jak np. Test Vollharda (ang. *Puppy Attitude Test* – PAT). Przeprowadzany jest on w siódmym tygodniu życia szczeniąt w zupełnie nowym dla nich miejscu (Appenzell Mountain Dog Club of America, 2003). Test składa się z kilku prób, które obejmują ocenę popędu społecznego, podążania za człowiekiem, reakcji na ograniczenie swobody, dominację społeczną, reakcję na podnoszenie, aportowanie oraz wrażliwość na dotyk, dźwięki, bodźce wzrokowe i opanowania. Każda próba oceniana jest w skali od 1 do 6 punktów. Psy najlepiej rokujące na przewodników powinny osiągnąć wyniki w przedziale 3-4, czyli reakcje umiarkowane, neutralne (Wiewióra, 2021). Przykładem pożądanej reakcji może być sytuacja podczas testu aportowania – idealny kandydat na przewodnika powinien pobiec za rzuconym przedmiotem, podnieść go i wrócić z nim do człowieka.

Kolejnym ważnym etapem w przygotowaniu psa przewodnika jest socjalizacja, czyli zapoznanie psa ze wszystkimi zjawiskami, z którymi może mieć styczność przez całe życie (Horoszewicz, Kalinowska, Niedziółka, 2017). Celem tego procesu jest nauczenie psa właściwych reakcji na różne zjawiska (Fundacja Vis Maior, 2014). Na wczesnym etapie życia niezwykle istotne jest, aby pies miał możliwość zetknięcia się z różnymi trudnymi sytuacjami – podróżą różnymi środkami transportu, spacerami po zróżnicowanych nawierzchniach, wchodzeniem po schodach, w tym również ruchomych, oraz wieloma innymi doświadczeniami (Fundacja Vis Maior, 2014; Horoszewicz i in., 2017; Majecka, Pąsiek, Pietraszewski, Smith, 2020). Psy, które przejdą odpowiednią socjalizację, są bardziej zrównoważone emocjonalnie i lepiej radzą sobie w stresujących sytuacjach (Hubrecht, 1995; Boxall, Heath, Bate, Brautigam, 2004). Warto jednak pamiętać, że socjalizacja musi być przeprowadzana w sposób przemyślany i stopniowy. Zbyt intensywne narażenie psa na nowe bodźce bez odpowiedniego wsparcia lub przeciwnie, brak wystarczającej ekspozycji na nowe sytuacje, może prowadzić do problemów behawioralnych (Fundacja Vis Maior, 2014; Cieśla, 2017; Horoszewicz i in., 2017). Dlatego proces ten powinien być realizowany w kontrolowanych warunkach, z zachowaniem spokoju i cierpliwości (Fundacja Vis Maior, 2014).

Okres podstawowego szkolenia psa przewodnika przypada na czas od 7 tygodnia życia do osiągnięcia dojrzałości psychosomatycznej, co zazwyczaj ma miejsce między 12 a 14 miesiącem życia (Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, 2022b). Jest to etap ściśle związany z socjalizacją, ponieważ pies przebywa wtedy w tzw. rodzinie zastępczej. Głównym celem tego etapu jest nauczenie młodego psa podstawowych zasad funkcjonowania w domu i otoczeniu, budowanie zdrowej relacji z opiekunem oraz wdrożenie podstawowego posłuszeństwa. W szczególności kładzie się nacisk na bezwzględne przywołanie na komendę, naukę podstawowych komend oraz grzeczne chodzenie na smyczy (Fundacja Vis Maior, 2014; Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, 2022b;

Dusza i in., 2023). W tym czasie pies uczestniczy zarówno w zajęciach indywidualnych, jak i grupowych, co pozwala opiekunom na uzyskanie wskazówek dotyczących opieki i treningu. Regularna obserwacja psów przez szkoleniowców umożliwia wczesne wychwytenie i skorygowanie niepożądanych zachowań, zanim ulegną one utrwaleniu (Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, 2022b). Warto również wspomnieć, iż już podczas tego etapu szkolenie powinno opierać się na stosowaniu wzmocnienia pozytywnego, czyli nagradzaniu psa za prawidłowe reakcje, co ma na celu zwiększenie prawdopodobieństwa na wystąpienie pożądanej reakcji np. poprzez podanie smakołyka. Badania dowodzą, że metoda ta przynosi lepsze efekty w porównaniu do karania lub wzmocnienia negatywnego, wpływając pozytywnie na poziom posłuszeństwa i relację z przewodnikiem (Hiby, Rooney, Bradshaw, 2004; China, Mills, Cooper, 2020; Leest, 2023). W ciągu tego okresu pies przechodzi dwa testy – pierwszy około 6. miesiąca życia, a drugi w wieku 12-14 miesięcy. Pierwszy test sprawdza nabyte umiejętności i zachowania. Wynik tego testu nie dyskwalifikuje psa z dalszego szkolenia, lecz może wskazać obszary wymagające dodatkowej pracy. Drugi test, zwany oceną dojrzałości psychosomatycznej, obejmuje ocenę stanu fizycznego oraz emocjonalnego psa (Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, 2022b). Ocena fizyczna obejmuje ogólny stan zdrowia, wykonanie zdjęć RTG stawów biodrowych i łokciowych oraz wykluczenie wad dysplastycznych (Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, 2022a). Ocena psychiczna koncentruje się na stabilności emocjonalnej psa, jego reakcji na nowe miejsca i sytuacje, umiejętności skupiania się na pracy oraz na braku reakcji lękowych i agresywnych. Na tym etapie eliminowane są psy agresywne, mocno lękliwe, o nadmiernym instynkcie łowieckim lub wykazujące silne reakcje na hałas (Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, 2022b).

Pozytywny wynik w obu testach umożliwia przejście do kolejnego etapu – szkolenia specjalistycznego. Etap ten rozpoczyna się między 12 a 14 miesiącem życia psa i odbywa się pod okiem trenera

(Fundacja Vis Maior, 2014, Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, 2022b). Celem jest pełne przygotowanie psa do pracy w szorkach oraz doskonalenie posłuszeństwa. Pies uczy się m.in.: bezpiecznego prowadzenia osoby niewidomej, zmiany kierunku marszu na komendę, wskazywania schodów, wind, miejsc do siedzenia, przystanków, omijania przeszkód na wysokości i na poziomie gruntu (Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, 2022b; Dusza i in., 2023). Cała ta praca określona bywa słowem „zadaniowość” – pies uczy się poruszać od zadania do zadania określanego komendą (Fundacja Vis Maior, 2014). Szczególnym elementem tego etapu jest nauka tzw. wyuczonego nieposłuszeństwa, czyli sytuacji, w której pies odmawia wykonania komendy, aby uchronić swojego przewodnika przed potencjalnym niebezpieczeństwem (Mirosław, 2020). Ta umiejętność wymaga od psa pewności siebie i zdolności do samodzielnej oceny sytuacji (Fundacja Vis Maior, 2014). Należy jednak pamiętać, aby nie wprowadzać tej nauki zbyt wcześnie, ponieważ może to skutkować utratą posłuszeństwa. W zakresie podstawowego posłuszeństwa pies powinien opanować komendy takie jak siad, leżeć, noga, zostań, wolny – czyli zwolnienie z komendy, przywołanie, spokojne chodzenie na smyczy oraz odesłanie, czyli skierowanie psa na wyznaczone miejsce odpoczynku (Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, 2022b). Etap ten kończy się w momencie osiągnięcia przez psa wieku 2 lat, kiedy to zdaje egzamin, który kwalifikuje go do pełnienia funkcji psa przewodnika (Dusza i in., 2023).

Ostatnim etapem procesu szkolenia jest przekazanie psa osobie niewidomej lub niedowidzącej (Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, 2022b). Należy jednak podkreślić, że nie tylko pies musi przejść specjalistyczne szkolenie – równie ważne jest przygotowanie przyszłego opiekuna, który bierze udział w intensywnych zajęciach. W trakcie tych spotkań uczy się zasad pracy z psem przewodnikiem, opanowuje podstawowe komendy i zdobywa wiedzę na temat pielęgnacji oraz codziennej opieki nad zwierzęciem. To istotne, ponieważ po zakończeniu służby pies funkcjonuje

jak każdy inny towarzysz (Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, 2022c). Na tym etapie bardzo istotne jest dobranie odpowiedniej pary pies-człowiek, uwzględniając cechy fizyczne, osobowościowe i temperamentne oraz środowiskowe (Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, 2022c). Cechy fizyczne obejmują parametry takie jak wzrost, waga, siła oraz wiek przyszłego użytkownika, a także jego zdolność do kontroli psa. Ważne są również tempo chodzenia, długość kroku oraz orientacja w przestrzeni, a także sprawność pozostałych zmysłów – zwłaszcza wzroku i słuchu. Cechy osobowościowe i temperamentne są bardziej subiektywne i obejmują m.in.: otwartość, chęć do dominacji, poziom ogólnej sprawności intelektualnej oraz zdolność zapamiętywania komend. Cechy środowiskowe dotyczą stylu życia przyszłego opiekuna, np. rodzaju miejsca zamieszkania, nawierzchni, z jaką styka się na co dzień, korzystania z transportu publicznego oraz obecności innych zwierząt w domu lub okolicy. Narzędziami wspierającymi ocenę dopasowania są m.in. OMO (ang. *Orientation and Mobility Outcomes*) – narzędzie oceniające orientację i mobilność, oraz VROOM (ang. *Vision-Related Outcomes in Orientation and Mobility*) – ocena funkcjonalnego widzenia (Deverell i in., 2019). Z ich pomocą można lepiej zrozumieć styl życia użytkownika, jego umiejętności orientacyjne, mobilność oraz wcześniejsze doświadczenia z psem przewodnikiem. Narzędzia te pozwalają również na identyfikację różnych stylów mobilności, co może w przyszłości pomóc w precyzyjniejszym dopasowaniu psa do jego przyszłego opiekuna (Meyer, Bhowmik, Amirul Islam, Deverell, 2018). Dopiero po analizie tych wszystkich czynników rozpoczyna się właściwe szkolenie klienta, którego celem jest nauka zasad pracy z psem przewodnikiem oraz budowanie efektywnej komunikacji i zaufania w parze pies-człowiek. Cały etap zakończony jest sprawdzeniem umiejętności praktycznych osoby z niepełnosprawnością wzroku do samodzielnego przemieszczania się z psem. Test obejmuje wszystkie znane psu komendy wykonywane w dowolnej kolejności. Aby test został zaliczony pozytywnie, ocena musi wynieść co najmniej 80%, a podczas egzaminu nie może dojść

do sytuacji zagrażających bezpieczeństwu (Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, 2022c). Warto jednak pamiętać, że nawet po zakończeniu szkolenia przyszły opiekun może liczyć na wsparcie specjalistów. Regularnie odbywają się tzw. wizyty serwisowe, podczas których instruktorzy oceniają współpracę pary oraz udzielają niezbędnych wskazówek (Dusza i in., 2023).

Wyzwania i bariery

Pomimo rosnącej świadomości na temat roli psów przewodników oraz ich nieocenionej pomocy osobom z niepełnosprawnością wzroku, liczba dostępnych zwierząt jest wciąż niewystarczająca – głównie ze względów ekonomicznych oraz przez długotrwały proces szkolenia. Jak wynika z badań, jedynie 50-70% psów rozpoczynających szkolenie kończy je z sukcesem. Pozostałe są eliminowane z programu, głównie ze względu na problemy behawioralne (ok. 75%) lub zdrowotne (ok. 25%), przy czym najczęstszą przyczyną niepowodzenia jest lękliwość (Tomkins, Thomson, McGreevy, 2011; Tomkins, Thomson, McGreevy, 2012; Rooney, Clark, Casey, 2016; Bray, Sammel, Cheney, Serpell, Seyfarth, 2017). Taka sytuacja dodatkowo zmniejsza liczbę potencjalnych psów przewodników. Ponadto Polska znacząco odbiega od unijnej średniej – na milion obywateli przypadają zaledwie 3 psy przewodniki, podczas gdy w pozostałych krajach Unii Europejskiej liczba ta wynosi przeciętnie 27 (Fundacja Vis Maior, 2021). W 2023 roku w Polsce zarejestrowanych było jedynie około 150 takich psów (Ciborowski, 2023).

Innym istotnym wyzwaniem są reakcje społeczne na psy przewodniki (Hill, Gui, Moodley, Driscoll, 2024). Wiele osób nie zdaje sobie sprawy, że zaczepianie, głaskanie, karmienie czy nawet nawiązywanie kontaktu wzrokowego z takim psem może odwrócić jego uwagę i spowodować nieprawidłowe wykonanie zadania, co może skutkować zagrożeniem dla jego opiekuna (Jagura, 2023). Kluczowe jest również unikanie wyręczania psa w jego zadaniach – nawet jeśli dla obserwatora dana czynność wydaje się prosta i szybka do wykonania (Dusza i in., 2023).

Kolejną barierą jest utrudniony dostęp do transportu publicznego i usług przewozowych. Poza problemami związanymi z samą niepełnosprawnością, takimi jak brak dostępu do informacji (Low, Cao, De Vos, Hickman, 2020), częstym problemem są także odmowy przyjęcia psa przewodnika do taksówki lub środka masowej komunikacji (Lloyd, La Grow, Stafford, Budge, 2008b; Equal Opportunities Commission, 2024), pomimo tego, że przepisy jasno zezwalają na wejście osoby niewidomej w praktycznie każde miejsce (Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych). Zdarza się, że kierowcy odwołują kursy lub po prostu odmawiają przewozu osoby z psem (Rikly i in., 2021; Equal Opportunities Commission, 2024).

Dobrostan psów przewodników

Aby psy przewodniki mogły skutecznie pełnić swoje obowiązki, konieczne jest zapewnienie im optymalnych warunków życia. Dbanie o ich potrzeby fizyczne, emocjonalne i społeczne nie tylko wpływa na ich efektywność, ale także na ich zdrowie i długowieczność. Każde zwierzę powinno mieć zagwarantowane tzw. Pięć Wolności: wolność od głodu i pragnienia, dyskomfortu, bólu i chorób, strachu i stresu oraz wolność do wyrażania naturalnych zachowań (Grubba-Szreder, Majer-Kleina, Zacholla-Tyda, 2020).

Podstawą dobrostanu psa przewodnika jest jego kondycja fizyczna (Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, 2022b). Pies powinien być zdrowy, odpowiednio odżywiany i mieć stały dostęp do świeżej wody oraz pełnowartościowej karmy dostosowanej do jego wieku i aktywności (Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, 2022d). Regularna kontrola masy ciała jest kluczowa, ponieważ nadwaga może prowadzić do schorzeń, które uniemożliwią dalszą pracę psa (Cline, Murphy, 2019).

Kolejnym istotnym elementem jest stworzenie miejsca do odpoczynku, które będzie ciche, bezpieczne i komfortowe (Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, 2022d; Ciborowski, 2023). W kontekście odpoczynku należy także pamiętać, że dorosły

pies potrzebuje około 16 godzin snu na dobę, co pozwala mu na pełną regenerację (Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, 2022b).

Ważnym aspektem jest również regularna opieka weterynaryjna obejmująca profilaktykę zdrowotną, szczepienia oraz badania okresowe, które umożliwiają szybkie wykrycie i leczenie ewentualnych problemów zdrowotnych (Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, 2022b).

Nie można też zapominać o potrzebach społecznych psa. Codzienne spacerowanie, zabawy oraz kontakt z otoczeniem są kluczowe dla utrzymania równowagi emocjonalnej i psychicznej psa przewodnika (Ciborowski, 2023). Tego typu aktywności nie tylko poprawiają jego kondycję fizyczną, ale także wspierają rozwój umysłowy i redukują stres (Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, 2022d).

Podsumowanie

W pracy przedstawiono proces selekcji i szkolenia psów przewodników oraz ich znaczenie dla osób z niepełnosprawnością wzrokową. Omówiono kryteria wyboru psów, uwzględniając zarówno cechy fizyczne, jak i behawioralne, z naciskiem na retrievery jako rasy najczęściej wybierane do tej roli. Opisano etapy szkolenia – od oceny predyspozycji szceniąt, przez socjalizację, po specjalistyczny trening przygotowujący psa do pracy w uprzęży. Wskazano również na znaczenie efektywnej współpracy między psem a jego opiekunem oraz na aspekty prawne związane z obecnością psów asystujących w przestrzeni publicznej. Podkreślono potrzebę zwiększenia świadomości społecznej na temat roli psów przewodników w poprawie jakości życia i samodzielności osób niewidomych i niedowidzących. Konieczne wydaje się dalsze rozwijanie programów szkolenia psów przewodników, aby zwiększyć dostępność tych zwierząt oraz skutecznie wspierać osoby z dysfunkcjami wzroku w ich codziennym funkcjonowaniu.

Literatura

1. Appenzell Mountain Dog Club of America. (2003). *Volhard's puppy aptitude test*. Pobrane z: https://www.appenzellers.org/uploads/6/0/7/4/60747419/volhards_puppy_apititude_test.pdf (dostęp: 09.06.2025).
2. Audrestch, H. M., Whelan, C. T., Grice, D., Asher, L., England, G. C. W., Freeman, S. L. (2015). Recognizing the value of assistance dog in society. *Disability and Health Journal*, 8(4), 469-474. <https://doi.org/10.1016/j.dhjo.2015.07.001>.
3. Bagnowska, M. (2019). Najlepszy przyjaciel człowieka. Pies w roli terapeuty. *Parezja*, 2(19), 108-121. <https://doi.org/10.15290/parezja.2019.12.08>
4. Boxall, J., Heath, S., Bate, S., Brautigam, J. (2004). Modern concepts of socialization for dogs: implications for their behaviour, welfare and use in scientific procedures. *Altern Lab Anim.*, 32(2), 81-93. <https://doi.org/10.1177/026119290403202s16>
5. Bray, E. E., Sammel, M. D., Cheney, D. L., Serpell, J. A., Seyfarth, R. M. (2017). Effects of maternal investment, temperament, and cognition on guide dog success. *Proc. Natl. Acad. Sci. U.S.A.*, 114(34), 9128-9133. <https://doi.org/10.1073/pnas.1704303114>
6. China, L., Mills, D. S., Cooper, J. J. (2020). Efficacy of Dog Training With and Without Remote Electronic Collars vs. a Focus on Positive Reinforcement. *Front. Vet. Sci.* 7. <https://doi.org/10.3389/fvets.2020.00508>
7. Ciborowski, M. (2023). *Korzyści ze współpracy osoby niewidomej z psem przewodnikiem*. Warszawa: Polski Związek Niewidomych.
8. Cieśla, A. (2017). *Socjalizacja szczeniąt – czy jest potrzebna?*. W: K. M. Kavetska (red.), *Trzecie Warsztaty Kynologiczne. Szkolenie i użytkowanie psów* (s. 24-28). Szczecin: Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie.
9. Cline, M. G., Murphy, M. (2019). *Obesity in the Dog and Cat*. Boca Raton: Taylor & Francis Group. <https://doi.org/10.1201/9781315151625>
10. Deverell, L., Bradley, J., Foote, P., Bowden, M., Meyer, D. (2019). Measuring the Benefits of Guide Dog Mobility with the Orientation and Mobility Outcomes (OMO) Tool. *Anthrozoös*, 32(6), 741-755. <http://dx.doi.org/10.1080/08927936.2019.1673036>

11. Dollion, N., Paulus, A., Champagne, N., St-Pierre, N., St-Pierre, É., Trudel, M., Plusquellec, P. (2019). Fear/Reactivity in working dogs: An analysis of 37 years of behavioural data from the Mira Foundation's future service dogs. *Applied Animal Behaviour Science*, 221, 104864. <https://doi.org/10.1016/j.applanim.2019.104864>
12. Dusza, D., Gurak, A., Malicka, B., Wawrzos, A., Ziębakowski, P. (2023). *Pies przewodnik kluczem do samodzielności*. Poznań: Fundacja Labrador.
13. Edwards, R. T. (2002). „Forward!” The experience of a new guide dog owner. *BJM*, 325. <https://doi.org/10.1136/bmj.325.7356.171>
14. Equal Opportunities Commission. (2024). *Guide Dogs: A Practical Guide*. Hong Kong: Equal Opportunities Commission.
15. Feng, L. C., Bullis, J. M., Kret, S., Famula, T. R., Byosiére, S. (2024). Evaluating the generalizability of a standard behavior test in predicting programmatic success of guide dog puppies. *Appl. Anim. Beh. Sci.*, 274(6), 106242. <https://doi.org/10.1016/j.applanim.2024.106242>
16. Fundacja Vis Maior. (2014). *Wszystko o psie przewodniku*. Warszawa: Fundacja Vis Maior.
17. Fundacja Vis Maior. (2021). *O Fundacji*. Warszawa: Fundacja Vis Maior.
18. Garbat, M. (2013). Wsparcie osób z niepełnosprawnością wzroku – krótka historia szkolenia psów przewodników i posługiwania się białą laską. *Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania*, 3(8), 81-107.
19. Glenk, L. M., Příbylová, L., Stetina, B. U., Demirel, S., Weissenbacher, K. (2019). Perceptions on Health Benefits of Guide Dog Ownership in an Austrian Population of Blind People with and without a Guide Dog. *Animals*, 9(7), 428. <https://doi.org/10.3390/ani9070428>
20. Górczyca-Antosz, M. (2023). *Pies przewodnik od A do Z. Nieoceniony kompan na drodze do niezależności niewidomych*. Pobrane z: <https://mywspieramy.org/pies-przewodnik/> (dostęp: 09.06.2025).
21. Grubba-Szreder, K., Majer-Kleina, I., Zacholla-Tyda, M. (2020). *Dobrostan zwierząt gospodarskich. Dział Technologii Produkcji Rolniczej i Doświadczalnej*. Luban: Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Lubaniu.
22. GUS. (2016). *Stan zdrowia ludności Polski w 2014*. Warszawa: GUS.

23. Hiby, E. F., Rooney, N. J., Bradshaw, J. W. S. (2004). Dog training methods: Their use, effectiveness and interaction with behaviour and welfare. *Animal Welfare*, 13(1), 63-69. <https://doi.org/10.1017/S0962728600026683>
24. Hill, J., Gui, J., Moodley, K., Driscoll, C. (2024). Understanding the experience of assistance dog providers supporting people with disability: an exploratory study. *Disability and Rehabilitation*, 47(3), 625-632. <https://doi.org/10.1080/09638288.2024.2354512>
25. Horoszewicz, E., Kalinowska, M., Niedziółka, R. (2017). Rozwój psychofizyczny psów oraz charakterystyka wybranych zaburzeń behawioralnych. *Wiadomości Zootechniczne*, 4, 148-153.
26. Hubrecht, R. C. (1995). Enrichment in puppyhood and its effects on later behavior of dogs. *Lab Anim Sci.*, 45(1), 70-75.
27. Jagura, J. (2023). *Praktyczny poradnik o prawach osób poruszających się z psem przewodnikiem*. Warszawa: Polski Związek Niewidomych.
28. Leest, K. (2023). *Kristin's Meet Me with Pawsitivity: A Comprehensive Guide to Effective Dog Training Through Positive Reinforcement*. Independently published. South Carolina.
29. Lloyd, J. K. F., La Grow, S., Stafford, K. J., Budge, R. C. (2008a). The Guide Dog as a Mobility Aid Part 1: Perceived Effectiveness on Travel Performance. *International Journal of Orientation & Mobility*, 1(1), 17-33. <http://dx.doi.org/10.21307/ijom-2008-003>
30. Lloyd, J. K. F., La Grow, S., Stafford, K. J., Budge, R. C. (2008b). The Guide Dog as a Mobility Aid Part 2: Perceived Changes to Travel Habits. *International Journal of Orientation & Mobility*, 1(1), 34-45. <https://doi.org/10.21307/ijom-2008-004>
31. Lloyd, J., Budge, C., La Grow, S., Stafford, K. (2016). An Investigation of the Complexities of Successful and Unsuccessful Guide Dog Matching and Partnerships. *Frontiers Veterinary Science*, 3, Article 114. <https://doi.org/10.3389/fvets.2016.00114>
32. Low, W.-Y., Cao, M., De Vos, J., Hickman, R. (2020). The journey experience of visually impaired people on public transport in London. *Transport Policy*, 97, 137-148. <https://doi.org/10.1016/j.tranpol.2020.07.018>
33. Majecka, K., Pąsiek, M., Pitraszewski, D., Smith, C. (2020). Behavioural outcomes of housing for domestic dog puppies (*Canis lupus*

- familiaris). *Applied Animal Behaviour Science*, 222, 104899. <https://doi.org/10.1016/j.applanim.2019.104899>
34. Meyer, D., Bhowmik, J., Amirul Islam, F. M., Deverell, L. (2018). Profiling guide dog handlers to support guide dog matching decisions. *Disability and Rehabilitation*, 42(1), 137-146. <https://doi.org/10.1080/09638288.2018.1494211>
35. Miner, R. J.-T. (2001). The experience of living with and using a dog guide. *Rehabilitation and Education for Blindness and Visual Impairment*, 32(4), 183-190.
36. Mirosław, A. (2020). *Przewodnik dla nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej (klasy 1-3)*. Warszawa: Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.
37. Mizukoshi, M., Kondo, M., Nakamura, T. (2008). Evaluation of the potential suitability of guide dog candidates by continuous observation during training. *J. Vet. Beh.*, 3(5), 193-198. <https://doi.org/10.1016/j.jveb.2008.05.002>
38. Ostermeier, M. (2010). History of Guide Dog Use by Veterans. *Military Medicine*, 175(8), 587-593. <https://doi.org/10.7205/milmed-d-10-00082>
39. Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. (2022a). *Standard. Hodowla oraz pozyskiwanie psów do szkolenia na psy przewodniki*. Warszawa: Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.
40. Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. (2022b). *Standard. Szkolenie psów przewodników*. Warszawa: Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.
41. Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. (2022c). *Standard. Zasady przekazywania psów przewodników osobom z niepełnosprawnością wzroku*. Warszawa: Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.
42. Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. (2022d). *Standard. Szkoła psów przewodników. Zasady funkcjonowania*. Warszawa: Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.
43. Rickly, J. M., Halpern, N., Hansen, M., Welsman, J. (2021). Traveling with a Guide Dog: Experiences of People with Vision Impairment. *Sustainability*, 13(5), 2840. <https://doi.org/10.3390/su13052840>

44. Rickly, J. M., Halpern, N., Hansen, M., Welsman, J. (2022). Traveling with a guide dog: Confidence, constraints and affective qualities of the human-guide dog relationship. *Tourism Management*, 93, 104617. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2022.104617>
45. Rodriguez, K. E., Greer, J., Yacilla, J. K., Beck, A. M., O'Haire, M. E. (2020). The effects of assistance dogs on psychosocial health and wellbeing: A systematic literature review. *PLOS ONE*, 16(8). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0243302>
46. Rooney, N. J., Clark, C. C. A., Casey, R. A. (2016). Minimizing fear and anxiety in working dogs: A review. *Journal of Veterinary Behavior*, 16, 53-64. <https://doi.org/10.1016/j.jveb.2016.11.001>
47. Tomkins, L. M., Thomson, P. C., McGreevy, P. D. (2011). Behavioral and physiological predictors of guide dog success. *Journal of Veterinary Behavior*, 6(3), 178-187. <https://doi.org/10.1016/j.jveb.2010.12.002>
48. Tomkins, L. M., Thomson, P. C., McGreevy, P. D. (2012). Associations between motor, sensory and structural lateralisation and guide dog success. *The Veterinary Journal*, 192(3), 359-367. <https://doi.org/10.1016/j.tvjl.2011.09.010>
49. Whitmarsh, L. (2009). The Benefits of Guide Dog Ownership. *Visual Impairment Research*, 7(1), 27-42. <https://doi.org/10.1080/13882350590956439>
50. Wiewióra, A. (2021). *Testy predyspozycji dla przyszłych psów przewodników*. Portal zdrowia psa i kota. Pobrane z: <https://portalzdrowiapsaikota.pl/index.php/video/testy-predyspozycji/> (dostęp: 09.06.2025).
51. Zooplus Magazyn. (2024). *Pies przewodnik*. Pobrane z: <https://www.zooplus.pl/magazyn/psy/wychowanie-psa/pies-przewodnik> (dostęp: 09.06.2025).

Akty prawne

1. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 1 kwietnia 2010 r. w sprawie wydawania certyfikatów potwierdzających status psa asystującego (Dz. U. z 2010 r. Nr 64, poz. 399).
2. Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 1997 r. Nr 123, poz. 776).